

Okul öncesi dönemde çocuğun gelişimi ve ilerleyen psikoloji araştırmaları

KONUK
YAZAR

Okul

öncesi dönem, çocuğun gelişiminde çok hızlı değişikliklerin olduğu bir dönem. Bilişsel ve sosyal becerilerin temeli bu dönemde atılır. Çocuğun dil becerilerinde, dikkatinde, belleğinde ve kendini kontrol becerilerinde de önemli ilerlemeler olur.

Bunların bir kısmı biyolojik olgunlaşma, bir kısmı ise çevre ile ilişkilidir. Her ne kadar çevre çok geniş bir bağlamı ve farklı unsurları ifade etse de, okul öncesi dönemdeki çocukların gelişimini en yakından etkileyen çevre ailedir. Bu sebeple, gelişim psikolojisi araştırmaları sıklıkla anne-babaların çocuk yetiştirme tutumlarını ve anne-çocuk ilişkisini inceler. Özetlemek gerekirse, araştırmalar, erken dönemde çocuğun neredeyse tüm gelişimsel becerilerinde hem biyolojinin, hem ailenin etkili olduğunu gösteriyor. Şu anda okumakta olduğunuz yazıda sözü edildiği bu gibi araştırma özetlerinin çoğu, yurt dışında ve genellikle İngilizce konuşulan ülkelerde yürütülen psikoloji çalışmalarından elde edilen bulguların bir derlemesi. Oysa gelişimin bazı unsurları evrensel iken, diğerleri kültüre göre farklılık gösterir. Yani farklı kültürlerde yaşayan çocukların belli bazı becerilerinin ve davranışlarının gelişim zamanları aynı olmayabilir.

Anne-babaların çocuklarda görmeyi beledikleri davranışlar ilk 1-2 yıl içinde kültüre göre önemli bir değişiklik göstermez. Bebeğin kapasitesinin ancak sınırlı bazı davranışlara elverdiği algısı, ebeveynlerin ilk yıllarda, kültürden bağımsız olarak, benzer tutumlar göstermelerine sebep olur. Ancak çocuğun yaşı ilerledikçe, kültürel değerlerin çocuğun gelişimindeki etkisi belirginleşir, anne-babaların çocukta beklentileri farklılaşır, çocuk yetiştirme davranışları bu kültürel değerlere göre şekillenir ve çocuğun farklı becerileri daha erken edinmelerinde rol oynar. Basit bir örnek vermek gerekirse, büyüklere saygı göstermenin önemle vurgulandığı kültürlerde, çocukta çok küçük yaşlardan itibaren kendini kontrol etmesi ve itaat göstermesi beklenir. Anne-babanın çocuk yetiştirme davranışları bunu sağlamaya yöneliktir ve ebeveyn odaklıdır. Aile ve toplum içindeki uyumdan ziyade, çocuğun kişisel potansiyelini tanınmasına ve eğitimi olduğu konularda kendini geliştirmesine vurgu yapan bireyci kültürlerde ise, ebeveynlerin davranışları bu özellikleri geliştirmeye yöneliktir ve çocuk odaklıdır.

Kültüre göre mizaç tanımı

Kültür, çocuğun hangi davranışlarının ebeveyn tarafından nasıl algılandığını da etkiler. Örneğin, Batılı kültür diye tanımladığımız Amerika ve Avrupa kültürlerinde çocuğun ürkek ve çekingen bir yapıya sahip olması çok da istenen bir özellik değil. Bu toplumlarda çekingenlik zor mizacın parçası olarak görülür.

Oysa Doğulu kültür diye tanımladığımız Asya kültüründe, özellikle de Uzak Doğu kültüründe, çekingenlik negatif bir çocuk özelliği değildir ve anne-babalar utangaç veya ürkek çocuklarını zor mizaçlı olarak tanımlamazlar. Yine gelişim psikolojisi araştırmalarından biliyoruz ki, ebeveynler bir özelliği beğenmiyor ise, o özelliği gösteren çocuğa karşı daha negatif bir tutum sergilerler. Örneğin, özgüvenli ve dışadönük olmaya çokça önem atfedilen Batılı kültürde, çekingen mizacı olan çocuk olumsuz eleştiriye maruz kalır; ebeveynin tutumu negatiftir. Bu sert tutum çekingen mizaç ile biraraya gelince, çocuğun sosyal ve duygusal gelişimi olumsuz etkilenir. Sosyal olmanın bir erdem olarak algılanmadığı kültürlerde ise, çekingen çocuk, mizacı sebebiyle negatif anne-baba davranışlarına maruz kalmaz. Bu örneklerden de anlaşılacağı üzere, hem mizaç, hem ana-babalık kültürle ilişkilidir ve çocuğun gelişimini etkiler.

Türkiye’de erken çocukluk araştırmaları az

Kültürün çocuk gelişimiyle yakından ilişkili olduğunu bilmek, bizi doğal olarak Türkiye’deki çocuk gelişiminin nasıl olduğu sorusuna yöneltiyor. Çocuğun mizaç özelliklerinin ve anne-babaların çocuk yetiştirme tutumlarının okul öncesi dönemde çocuğun gelişimini ne yönde ve nasıl etkilediğine dair bilgimizi arttırmamız gerekiyor. Genel olarak söylemek gerekirse, okul öncesi dönemde çocuğun gelişimsel süreçlerini anlayabilmek için belli aralıklarla birkaç değerlendirme yapılması gerekir. Boylamsal çalışma dediğimiz bu araştırma yöntemi, aslında sadece okul öncesi dönem değil, tüm yaşam boyunca gelişimin nasıl olduğunu inceleyebilmek için gereklidir. Diğer araştırmalar gibi, boylamsal araştırmalar da daha çok İngilizce konuşulan ülkelerde yapıldığından, gelişim psikolojisi alanındaki bilimsel bilgimiz büyük ölçüde Batı kaynaklıdır. Oysa insan gelişimi kültüre göre değişiklik gösterebildiğinden, Batı kaynaklı bu bulguların Türkiye için ne kadar geçerli olduğu araştırmamız gereken bir konu.

Okul öncesi dönemdeki gelişim, yazının en başında da belirttiğim gibi pek çok alanda çok kaydedeğer ilerlemelerin olduğu bir dönemdir. Dolayısıyla erken dönemdeki gelişimi anlayabilmek için mizaç ve ana-babalık tutumlarının tek bir beceri veya alana etkisine değil, dil, bilişsel, duygusal ve sosyal gelişim gibi çeşitli alanlara etkilerini incelememiz gerekir. Tüm bunlar gelişim psikolojisi araştırmalarının desteklenmesini gerektirir. Her ne kadar, ülkemizde bilimsel çalışmaların ancak temel bilimler ve mühendislik gibi alanlarda yürütülebildiğine dair kanı yaygın da, psikoloji pozitif bir bilimdir (Psikolojide araştırmalar, bilimsel yöntemler kullanılarak yapılır) ve TÜBİTAK’ın psikoloji araştırmalarına desteği son yıllarda memnuniyet verecek kadar arttı.

Şimdi tam zamanı!

Koç Üniversitesi Çocuk ve Aile Çalışmaları Laboratuvarı'nda TÜBİTAK'ın bilimsel araştırmalara verdiği destek ile 3-5 yaş çocukları ve ailelerini içeren iki kapsamlı çalışma yürütülüyor. Araştırmalarda farklı gelişim alanlarına etki eden içsel ve çevresel unsurlar, özellikle ailenin ve ebeveynlerin etki yollarını, sosyokültürel bağlamı temel alarak bütünsel bir yaklaşımla inceleniyor. Bu araştırmaların ortak mottosu: Şimdi tam zamanı!

Peki, neden "şimdi tam zamanı"? Buna en azından iki şekilde cevap verebilmek mümkün:

- Okul öncesi dönem, çocuğun gelişiminde çok hızlı ve önemli değişikliklerin olduğu bir dönem. Bilişsel ve sosyal becerilerin temeli bu yıllarda atılıyor. Koç Üniversitesi Çocuk ve Aile Çalışmaları Laboratuvarı'nda yaptığımız araştırmalar, okul öncesi dönem çocuklarındaki gelişimi değerlendiriyor. Olağan olarak, araştırmalar tamamlandığında sadece genel sonuçlar, bir rapor ile katılımcı ailelere bildiriliyor. Fakat çocuğun belli bir alanda belirgin bir güçlüğü varsa, ailelere bu konuda bireysel olarak da bilgi veriliyor. Okul öncesi çağıdaki gelişim, ileri dönemlerdeki gelişimin temeli olduğundan, varsa çocuğun zorlandığı bir alanı fark etmenin tam zamanı.
- Çocuk gelişiminin bazı özellikleri evrensel, bazı özellikleri ise kültüre göre değişiyor. Türkiye'deki çocuk gelişimine dair süreçlerin diğer kültürlerdeki gelişim süreçleri ile ne kadar benzer veya farklı olduğunu bilebilmek için Türkiye'de gelişim psikolojisi araştırmalarının artması şart. Koç Üniversitesi Çocuk ve Aile Çalışmaları Laboratuvarı'nda Türkiye'de çocuğun gelişimine dair bilgiyi artırmak için bilimsel araştırmalar yürütüyoruz. Bu araştırmalarda yer alarak ülkemizde de çocuk gelişimine dair bilginin ilerlemesine destek olmanın tam zamanı.

Gelişim psikolojisi, çocuk gelişimine, farklı gelişim alanları arasındaki bağlantılara, etkileşimlere ve etkilere dair çarpıcı bulgular ortaya koyuyor. Gelişim psikolojisi araştırmalarına hem bilimsel destek, hem ailelerin desteği arttıkça, Türkiye bağlamındaki çocuk gelişimi süreçlerine dair bulguları yazılarımızda daha sık paylaşabileceğiz.